

Голас Радзімы

№ 19 (2161)
10 мая 1990 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВ'ЯЗЯХ З СУАЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

«Музей — гэта памяць культуры». Так гаворыў выдатны філосаф М. Фёдарэў. Таму менавіта музей паставіў перад сабой задачу збіраць, вывучаць і зберагаць узоры народнага мастацтва, іншыя помнікі матэрыяльнай і духоўнай культуры. Амаль сем гадоў Гарадоцкі краязнаўчы музей працаваў у гэтым напрамку: збіралі вырабы традыцыйнага беларускага мастацтва, адшуквалі старых майстроў, праводзілі выстаўкі, арганізавалі дні так званых адкрытых дзвярэй, калі кожны меў магчымасць пабываць у майстра, пабачыць, як ткацца пясы, пасцілі, ручнікі, вырабляюцца з гліны адметныя вазы і фігуркі. Лагічным завяршэннем усёй гэтай карпатлівай работы стала стварэнне пры Гарадоцкім музеі клуба самадзейных мастакоў і майстроў народнай творчасці «Вытокі». Ён аб'яднаў 28 майстроў. Немалады ўжо людзі, якія захавалі сакрэты ганчарства і ткацтва, пляцення з саломкі, імкнуцца перадаць свой вопыт і веды малодшым, каб не перарваліся культурныя традыцыі народа.

НА ЗДЫМКАХ: Ніна КРАЙКО, пенсіянерка, майстар тканых беларускіх пясоў; Уладзімір ТАТАРНИК, пенсіянер, адметны ганчар; Галіна СТАСІОНЕНЯ сёлета адзначаць сваё 80-годдзе. А ткацтвам яна займаецца з 18 гадоў.

Фота С. КРЫЦКАГА.

ПЕРШАМАЙ

ВЯСНА ТРЫВОГ І НАДЗЕЙ

Сблетні Першамай — асаблівы. І не толькі таму, што споўнілася сто гадоў з часу першага мазавага святкавання Дня міжнароднай салідарнасці людзей працы планеты. Абнаўляецца наша грамадства, абнаўляемца і мы самі. Скідаем пачынаем думачы самастойна, адмаўляемца ад напісаных прамоў, ад заарганізаванасці, якой паспелі падпарадкаваць усё і ўся, нават Першае мая. І хоць сусрэлі гэта свята ў складаных умовах, сярод мноства сацыяльных, эканамічных, нацыянальных праблем, але з надзеяй глядзім на пазітыўныя перамены, што ўносіць у наша жыццё перабудова.

Без пышнасці і пампэнасці, якія яшчэ зусім нядаўна суправаджалі Першамай, сусрэла маскічоў Красная плошча. Тут першамайскай раницай маскоўскія прафсаюзы арганізавалі мітынг-мабёку. Сярод іншых на трыбуне былі Прэзідэнт СССР М. С. Гарбачоў, Старшыня Савета Міністраў СССР М. І. Рыжкоў і Старшыня Вярхоўнага Савета СССР А. І. Лук'янаў.

Пасля мітынгу адбылося першамайскае шэсце, арганізаванае Массаветам. У радах дэманстрантаў — прадстаўнікі многіх арганізацый і рухаў, якія хоць і называюцца часам па прывычцы «нефармальнымі», але сталі

ўжо адчувальнай рэальнасцю нашага палітычнага жыцця. Пліоралізм лозунгаў — яркае таму сведчанне.

Адбыліся першамайскія мерапрыемствы і ў Беларусі. У Мінску прайшла святочная дэманстрацыя. Разам з кіраўнікамі рэспублікі ўдзельнічаў шэсце віталі ветэраны вайны і працы, народныя дэпутаты, перадавікі вытворчасці, вядомыя дзеячы навукі і культуры, прадстаўнікі генеральных консульстваў у Мінску.

Першамайскія шэсці, маніфестацыі — ма ёўкі прайшлі ў Брэсце, Віцебску, Гродне, Магілёве. У Гомелі ж на ўпрыгожанай кумачом цэнтральнай плошчы першага мая

стаяла непрывычная для гэтага дня цішыня: многія працоўныя калектывы горада вырашылі адмовіцца ад удзелу ў першамайскай дэманстрацыі. Чаму? На гэта пытанне лепш за ўсё адказае час. Магчыма, паўплывалі падзеі, якія адбыліся ў Гомелі ў канцы красавіка — папераджальны забастоўкі на «Гомсельмашы», у станкабудаўнічым аб'яднанні імя Кірава і іншых. Людзі не задаволены вырашэннем праблем, якія ўзніклі пасля катастрофы на ЧАЭС. Але і ў Гомелі ў Дамах культуры, парках і скверах адбыліся разнастайныя святочныя праграмы. НА ЗДЫМКУ: Першае мая ў Мінску.

СПОРТ ДЛЯ ИНВАЛИДАУ

ПЕРАМАГЧЫ СЯБЕ

Ці можна пераадолець планку, не бачачы яе, раз за разам выканаць трохачковы кідок у баскетбольнае калыце седзячы, падняць штангу, не беручыся за сталёвы грыф пальцамі? І пры гэтым паказаць вынікі кандыдатаў у майстры спорту?

Усё гэта па сілах членам першага ў Беларусі фізкультурна-спартыўнага клуба для інвалідаў «Аптыміст», які адкрыўся ў Магілёве. Каля сотні інвалідаў займаюцца ў «Аптымісце» настольным тэнісам, цяжкай і лёгкай атлетыкай, сядзячым валебалам, стральбой з лука, плаваннем.

— Тыя, хто былі заснавальнікамі і цяпер з'яўляюцца пастаяннымі наведвальнікамі нашага клуба, — гаворыць яго старшыня Генадзь Пукінскі, — даюць усім добры ўрок, як атрымаць галоўную ў жыцці перамогу — перамогу над сабой. Нам пакуль не хапае спецыяльна абсталяваных пляцовак, трэнажораў, ды і выдзеленых грошай, на жаль, недастаткова. Але ж галоўнае — пачаць. Нарэшце, спартсмены-інваліды і ў нас выйшлі з ліку «нефармалаў», для іх арганізуюцца чэмпіянаты, спартакіяды, турніры...

ГАСТРОЛІ

МУЗЫКА ЗБЛІЖАЕ СЭРЦЫ

Адным калектывам выступілі педагогі, навучэнцы дзіцячай музычнай школы Брэста і маладзёжнага камернага аркестра зямельнага музычнага савета Бадэн-Вюртэмберга (ФРГ). На сумесным канцэрце гучала музыка Моцарта, Мендэльсона, Вівальдзі, іншых вядомых кампазітараў. А прыехалі нямецкія музыканты ў Беларусь, каб наладзіць творчыя сувязі з музычнай грамадскай рэспублікай. У горадзе над Бугам яны сталі гасцямі ансамбля «Сюзор'е», створанага ў адным з мясцовых будаўнічых трэстаў, які ў сваю чаргу атрымаў запрашэнне на прэстыжны міжнародны фестываль у ФРГ «Еўрапейскія музычныя сустрэчы».

АХОВА ПРАЦЫ

СТВОРАНА АСАЦЫЯЦЫЯ

На трывалую эканамічную аснову плануе паставіць ахову працы ў рэспубліцы нядаўна створаная Асацыяцыя спецыялістаў гэтага профілю. Асацыяцыя задумана як самаакупнае газразліковае аб'яднанне. Яе «прадукцыя» — кваліфікаваныя рэкамендацыі па бяспецы новых машын і тэхналогій, вытворчай эстэтыцы і паляпшэнню ўмоў працы. Будучы распрацоўвацца і новыя эканамічныя канцэпцыі бяспекі працы. Спецыялісты асацыяцыі прапаноўваюць рабочым узяць у свае саюзнікі рубель і паставіць справу так, каб любыя шкодныя ці небяспечныя станкі стала проста невыгадна эксплуатаваць.

Нарэшце, сёння рэспубліцы не абысціся без уласных прадпрыемстваў па выпуску сродкаў калектывнай і індывідуальнай аховы, кантрольна-вымяральной апаратуры. Іх стварэннем, магчыма, з замежнай дапамогай таксама плануе заняцца асацыяцыя.

ПРАЗ ЧАТЫРЫ ГАДЫ ПАСЛЯ ЧАРНОБЫЛЯ

ПА АДЗІНАЙ ПРАГРАМЕ

Напярэдадні чацвёртай гадавіны бедства на сумесным пасяджэнні Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР разглядалася пытанне аб адзінай праграме па ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС і аб сітуацыі, звязанай з гэтай аварыяй.

Пасля абмеркавання Вярхоўны Савет СССР прыняў пастанову «Аб адзінай праграме па ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС і сітуацыі, звязанай з гэтай аварыяй». У ёй адзначаецца, што аварыя на Чарнобыльскай АЭС па сукупнасці вынікаў з'яўляецца самай буйной катастрофай сучаснасці, агульнанародным бедствам, якое закранула лёс мільянаў людзей.

Вярхоўны Савет СССР падкрэслівае: меры, якія прымаюцца для ліквідацыі вынікаў аварыі, аказаліся недастатковымі. У раёнах, што падвергліся радыяактыўнаму забруджванню, складалася вельмі напружаная сацыяльна-палітычная сітуацыя, абумоўленая супярэчнасцямі ў рэкамендацыях вучоных і спецыялістаў па праблемах радыяцыйнай бяспекі, прапаруджаннем у прыняцці неабходных мер і ў выніку страты часткай насельніцтва даверу да мясцовых і цэнтральных органаў улады.

Існуючае становішча ў многім з'яўляецца вынікам няправільнай ацэнкі на ўсіх узроўнях дзяржаўнага кіравання ў цэнтры і на месцах маштабаў і вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

У прынятай пастанове пазначаны канкрэтныя мерапрыемствы, на якіх трэба сканцэнтравіць намаганні ў першую чаргу. Гэта тычыцца перасялення насельніцтва з тэрыторый, дзе забеспячэнне нармальнага, без аб-

межаванняў, умоў жыцця і працоўнай дзейнасці немагчыма, і перш за ўсё сем'яў з дзецьмі і цяжарных жанчын.

Усяго ў два этапы (1990 і 1991 гады) праграмай намячаецца перасяліць жыхароў 395 населеных пунктаў, у тым ліку ў Беларусі — 306 пунктаў, 38—40 тысяч чалавек.

Па прапановах і разліках саюзных рэспублік мяркуецца перасяліць да 1993 года з гэтай катэгорыі прыкладна 110—130 тысяч чалавек, а ў цэлым па праграме намячаецца перасяліць з забруджанай тэрыторыі 180—200 тысяч чалавек, у тым ліку ў Беларусі — 90—94 тысячы чалавек.

Прынятая пастанова прадугледжвае выдзяленне неабходных фінансавых і матэрыяльных — тэхнічных рэсурсаў, прыцягненне вядучых айчынных і замежных спецыялістаў для завяршэння распрацоўкі Адзінай доўгатэрміновай дзяржаўнай саюзна-рэспубліканскай праграмы, якая павінна быць зацверджана да канца 1990 года.

Савету Міністраў СССР даручана распрацаваць праект Закона аб чарнобыльскай катастрофе; распрацаваць да канца 1990 года комплекс мер па вывадзенню энергаблокаў Чарнобыльскай АЭС з эксплуатацыі; завяршыць у 1990 годзе фарміраванне навукова абгрунтаваных крытэрыяў бяспекі пражывання людзей з улікам беспарагавай канцэпцыі і іншых сучасных уяўленняў; распрацаваць і зацвердзіць да верасня 1990 года спецыяльную праграму «Дзеці Чарнобыля»; прыняць меры па хутэйшым спыненню на забруджаных тэрыторыях вытворчасці прадуктаў харчавання, якія не адпавядаюць нарматывам і г. д.

26 красавіка 1990 года рэспубліка

ўпершыню адзначала аб'яўлены афіцыйна Дзень чарнобыльскай трагедыі — змрочную дату сваёй гісторыі.

Ужо раницай з запаленымі фарами аўтамабіляў выехалі на дарогі многія вадзіцелі. На працягу ўсяго дня не гасла гэта трывожнае святло. А на змярканні тысячы свечак запаліліся на стадыёне «Дынама». Іх прынеслі сюды ўдзельнікі мітынгу-рэквіема, якія прыйшлі аддаць даніну памяці ўсім ахвярам Чарнобыля.

...У 21 гадзіну пагаслі пражэктары. Трывожны бой званоў загучаў над чашай стадыёна ў Мінску. Да мікрафона падышоў мітрапаліт Мінскі і Гродзенскі Філарэт, патрыяршы экзарх усёй Беларусі. Усе ўсталі, беражліва хаваючы ў далонях трапяткія агеньчыкі свечак. Яго выступленне, якое хутчэй можна назваць пропаведзю аб адказнасці кожнага з

нас, усяго чалавецтва за ўсё, што мы творым на зямлі, аказалася вельмі сучасным з настроем людзей. Гэты заклік да пакаяння, міласэрнасці, спачування набатам адгукнуўся ў сэрцах удзельнікаў мітынгу-рэквіема.

Такімі ж пачуццямі былі перапоўнены сэрцы мільянаў людзей, што прынялі ўдзел у дабрачынным 24-гадзінным тэлемарафоне «Чарнобыль», які вёўся з дзяржаўнай канцэртнай залы «Расія» ў Маскве. Каля 5 мільянаў долараў і больш за 70 мільянаў рублёў пераведзена на рахунак тэлемарафона за суткі. І гэта без уліку ахвяраванняў у выглядзе медыкаментаў, абсталявання, тавараў шырокага спажывання.

НА ЗДЫМКАХ: мітынг-рэквіем на мінскім стадыёне «Дынама».

ГУТАРКА З ВУЧОНЫМ-ГІСТОРЫКАМ

НАРОД ПЕРАМАГЧЫ НЕЛЬГА

У сённяшнім нумары наш карэспандэнт працягвае гутарку з Аляксеем ЛІТВІНЫМ — кандыдатам гістарычных навук, загадчыкам аддзела гісторыі Беларускай перыяду Вялікай Айчыннай вайны ў Інстытуце гісторыі Акадэміі навук БССР. У артыкуле — спроба (на падставе фактаў і дакументаў) па-новаму асэнсаваць падзеі ваенных часоў, жыццё Беларусі ва ўмовах фашысцкай акупацыі. Нагадаем, што ў першай частцы разглядалася абстаноўка ў нашай рэспубліцы непасрэдна перад вайной, цяжкасці, з якімі сутыкнулася насельніцтва ў першыя дні нашэсця.

— Усё ж такі як, па-вашаму, немцы пачалі будаваць свой акупацыйны рэжым і ўзаемаадносінны з насельніцтвам?

— Акупанты ў Беларусі з самага пачатку прыступілі да своеасаблівай каланізацыі захопленай тэрыторыі, якую разглядалі ўжо, як поўнацэнную зняволеную. Па першым часе яны былі ўпэўнены, што змогуць паспяхова кіраваць беларусамі. Але праз некалькі месяцаў, калі ўжо быў створаны Генеральны камісарыят Беларусі, зрабілі пэўны паварот у палітыцы і пачалі далучаць да кіраўніцтва мясцовае насельніцтва. Для гэтага выкарыстоўваліся, калі можна так сказаць, нацыяналістычныя беларускія сілы. У значнай ступені і з мэтай распальвання нацыянальных страасцей. Наогул, палітыка зводжання нацыянальнасцей, прынцып «падзяляй і ўладар» выкарыстоўваліся немцамі даволі шырока. У Беларусі ішло зводжэнне беларусаў з палякаў, беларусаў з рускімі. Што тычылася яўрэяў, то да іх стаўленне адразу было адназначнае: гэты народ прызначаўся на поўнае знішчэнне. У выпадку ж з рускімі, напрыклад, шырока даводзілася меркаванне, што беларусы па сваёму паходжанню не маюць нічога агульнага са славянамі, а таму, значыць, і з рускімі ім не па дарозе; што на працягу двухсот гадоў ішла Расійская каланізацыя Беларусі. У гэтых падтрыманні нацыяналістычных настрояў акупанты пачалі выдаваць у Мінску і іншых гарадах газеты на беларускай мове, уводзілі беларускую мову разам з нямецкай ва ўсіх акупацыйных установах і г. д. Але такі своеасаблівы працэс беларусізацыі праводзіўся толькі на тэрыторыі, што падпала пад юрысдыкцыю Генеральнага камісарыята. Ва ўсходніх раёнах Беларусі — Магілёў, Віцебск, Орша, Гомель — метады былі іншымі.

Пры самым пачатку стварэння грамадзянскай адміністрацыі немцы выкарыстоўвалі ў значнай ступені палякаў, асабліва тых, хто ўжо паспеў папрацаваць з немцамі ў польскім генерал-губернатарстве. Гэта, дарэчы, адпавядала інтарэсам і лонданскага польскага ўрада. І потым, калі немцы сталі далучаць беларусаў, то паміж апошнімі і палякамі пачаліся сутыкненні. Есць дакументы, якія сведчаць, што палякі пісалі даносы на беларусаў, а беларусы — на палякаў. Так і ішоў працэс замены адміністрацыі.

Восенню сорок першага была створана Беларускае нацыянальнае самапомач — БНС на чале з доктарам Ермачэнкам, дзеячам беларускай нацыяналістычнай эміграцыі, які ўзначальваў вядомы Пажыццёвы беларускі цэнтр. Па непасрэднаму распараджэнню Гімлера Ермачэнка быў накіраваны на Беларусь. Есць такія дакументы. Галоўная задача ставілася такая: аб'яднаць пранямецка настроеныя беларускія сілы.

Аднак вялікага даверу да гэтых беларусаў у немцаў не

было. Рэальная ўлада належала, безумоўна, немцам.

Дарэчы, гаўляйтэр Кубэ быў нядрэнным палітыкам. Ён хацеў стварыць нешта накшталт беларускага ўрада. Натуральна, не ад вялікай любові да беларусаў, а проста бачыў у тым перспектывы для дасягнення поспеху для немцаў, Германіі.

Але вярхоўнае гітлераўскае кіраўніцтва на гэта не пайшло. Кубэ здолеў стварыць так званую Раду даверу, якая выконвала функцыі нейкага каардынацыйнага цэнтра пры камісарыяце. Гэта ўсё адбылося летам 1943 года. Ужо пасля смерці Кубэ заснавана БЦР — Беларускае цэнтральнае рада. На чале яе стаў адзін з лідэраў беларускіх нацыяналістаў — Радаслаў Астроўскі. Ён заставаўся галавой марыянетачнага ўрада да самага прыходу Савецкай Арміі.

— Аляксей Міхайлавіч, мы з вамі зараз усё больш вядзем гаворку пра лідэраў і нека аддалена зусім пра жыццё простых людзей. Як жа ўсе гэтыя палітычныя метамарфозы адбываліся на іх? З успамінаў, з дакументаў, з твораў мастацтва добра вядома, што проста люд гора сёрбаў поўнай лыжкай.

— Так, усё так. І трагічнасць становішча ўзмацнялася яшчэ і тым, што сітуацыя часта складалася вельмі неадназначна. Восць толькі адзін прыклад. БЦР аб'явіла агульную прымусовую мабілізацыю ў армію беларускай моладзі. Уявіце сабе: акупіраваная тэрыторыя, людзі поўнацэнныя ва ўладзе немцаў. Што загадаецца тут рабіць? Калі быць шчырым, цяжка адказаць і сёння. А ў тых умовах? Нехта вымушаны быў працаваць пры акупацыйным рэжыме, проста каб існаваць. Мы неж пра гэта саромеліся пісаць.

Мне бачыцца, што не ўсё так адназначна і з людзьмі творчай працы, інтэлігенцыяй. Частка з іх паверыла акупантам. Напрыклад, паэтэса Наталля Арсеньева, якая супрацоўнічала ў акупацыйных выданнях. Прыгадаю таксама Масае Сяднёва. Ён вучыўся ў Мінску ў педінстытуце. Потым быў вывезены на Калыму. Перад самай вайной яго вярнулі ў Мінск. Так, і Арсеньева, і Сяднёў паверылі ў непакіснасць нямецкай улады. Але чаму? Ці не адыграла тут сваю ролю і асабістая крыўда на Савецкую ўладу, і тая акалічнасць, што яны бачылі тупіковасць сталінскага рэжыму, адчувалі, што той парадак, які ўсталяваўся ў СССР, таксама да добра не прывядзе? Што тычыцца іхняй літаратурнай творчасці перыяду нямецкай акупацыі, мне здаецца, тут павінны сказаць сваё слова спецыялісты-літаратуразнаўцы.

Мы проста павінны адрозніваць нацысцкіх злачынцаў, на руках якіх кроў нашых людзей, ад тых, хто быў шужаны, запалоханы. Былі і такія, хто не прымаў сталінскі таталітарны рэжым, дзе дэмагагічна казалася пра адно, а на справе рабілася ўсё па-іншаму, і вялі барацьбу з гэтай сістэмай. Тут дарэчы будзе ўспомніць лёсы тых дзеячаў БНР, якія паверылі ў справядлівасць сталінскіх парадак, вярнуліся і знайшлі на радзіме сваю пагібель. Таму, я перакананы, нельга ўсіх стрыгчы пад адзін грэбень.

Дарэчы, і кожная эпоха дае сваё бачанне нейкіх супярэчлівых з'яў і падзей.

— Сумленнасць і памяркоўнасць заўсёды павінны прысутнічаць пры размеркаванні: каму бізун, а каму пернік... Ведаецца, увесь пасляваенны час наша ідэалогія патрабавала толькі аднаго — выхоўваць герояў. А герою, лічылася, сумненні невядомыя — усё тое ж двухколерае ўяўленне пра жыццё.

— Менавіта таму, каб пазбегнуць гэтай двухколеранасці, дадаць нейкіх нюансаў, хачу падрабязней спыніцца на функцыянаванні Беларускай самапомачы.

Гэта арганізацыя трактуецца ў нас, як аб'яднанне здраднікаў, памагатых акупантаў. Па вялікаму рахунку так яно і ёсць. Хапала там і агентаў СД. Але ж мы вырашылі спыніцца на нюансах. Таму...

Зноў прыгадаем, што насельніцтва было на пачатку вайны пакінута на волю лёсу і акупантаў. А тут з'яўляецца арганізацыя, якая выдае беларускія газеты, займаецца беларускай культурай, дарэчы, уся дакументацыя вялася тады на нямецкай і беларускай мовах. Далей самапомач абвясціла, што будзе клапаціцца пра бедных, збірала для гэтага ахвяраванні.

— І што, няўжо сапраўды ўсё гэта даходзіла да бедных?

— Цяжка адказаць дакладна. Але факты сведчаць, што ва ўскім разе не да апошняга граша перадавалася немцам. Нешта трапляла і па прызначэнню.

Беларуская самапомач вяла ўлік кватэр, спрыяла пры іх абменах. Працавала біржа, ствараліся прытулкі, адкрывалася бюро, якое выдавала харчовыя карткі. Ім кіраваў Баляслаў Берут. Так, той самы Берут, які стаў першым прэзідэнтам Польшчы, адзін з будучых кіраўнікоў яе рабочай партыі.

Безумоўна, усё, што рабілася Беларускай самапомаччу, у рэшце рэшт таксама ішло на карысць немцам, а, можа, у першую чаргу. Але зразумела і тое, што сярод іншых там трапляліся сумленныя людзі, скажам, у тым жа карткавым бюро нават была створана падпольная група. Потым трэба ўспомніць, што гэта яшчэ толькі пачатак акупацыі. Нехта можа і спадзяваўся на «справядлівасць» новага парадку, ніхто не ведаў пра план «Ост».

— Так ужо і не ведалі!

— Я ўпэўнены, што не ведалі. Нават многія немцы пра яго па тым часе не чулі, а тым больш беларусы з самапомачы.

— І ўсё ж такі самапомач не карысталася аўтарытэтам у насельніцтва. Уся яе работа больш нагадвала нейкую імітацыю дзейнасці.

— У Мінску яно сапраўды так і адбывалася, але недзе па раёнах ад яе разам з тым была нейкая карысць. Напрыклад, з іх дапамогай адкрываліся школы. Там прапагандавалася гітлераўская ідэалогія. Але ж і фізіка, і матэматыка дзецям выкладаліся.

Самапомач спрыяла арганізацыі хоць якога медыцынскага абслугоўвання, ветэрынарнай службы. Але зноў-такі падкрэслію, чым лепей наладжвала ў чым-небудзь справу мясцовага грамадзянскага адміністрацыя, адначасова тым лягчэй было немцам спраўляцца з акупіраванымі тэрыторыямі: выкарыстоўваць рабочую сілу (бо яна была на ўліку), атрымліваць прадукты харчавання, розную сыравіну для свайго прамысловасці...

— А ўвогуле з чаго кармілася насельніцтва?

— Як ні дзіўна, але акупацыйныя ўлады, нават калі яны і ненавідзелі мясцовых людзей, нейкім чынам павінны былі клапаціцца пра іх існаванне, у тым ліку і харчаванне. Іншым разам нашым сучаснікам, хто не бачыў тую вайну, здаецца, што прыйшлі фашысты і жыццё замерла. Не, не зусім так. У Мінску, напрыклад, засталася больш за сто прамысловых прадпрыемстваў, і немцы адразу загадалі ўсім рабочым прыступіць да працы. За гэта тыя забяспечваліся прадуктовамі карткамі.

Усім гараджанам было прапанавана ўвесну ўзяць зямлю і вырошчваць там зерне, гародніну. Калгаснікам — таксама працягваць працаваць. Але ад калгаснай формы немцы хутка адмовіліся: цяжэй было кантраляваць работу, атрымліваць патрэбную колькасць прадукцыі. Пасля кожны селянін стаў адказваць толькі за сябе. З яго лягчэй было ўзяць і падаць.

Дарэчы, іншым часам здараліся даволі цікавыя сітуацыі з гэтымі падаткамі. Вядзе напрыклад, селянін карову немцам здаваць. А тут партызаны. Карову забіраюць, а гаспадару даведку выдаюць: так і так, жывёліну канфіскавалі. Такія выпадкі былі вядомы, напрыклад, у Баранавіцкай вобласці.

— Няўжо немцы прымалі падобныя даведкі!

— А куды падзецца? Нават залічвалі пастаўкі такому селяніну. Праўда, даволі хутка немцы пачалі дзейнічаць па-іншаму. Наляталі на вёскі і бралі ўсё, што траплялася, па сутнасці рабавалі. А напачатку рабілі выгляд захавання законнасці.

— Выходзіць, што сялянам даводзілася трайны падатак несці: на немцаў, партызан падтрымліваць і ўласную сям'ю кармаць.

— Так. Жыццё селяніна ніколі не было лёгкім. А ў вайну і ад немцаў нікуды не схавацца, і партызан не кінеш у лесе гадацца.

— Наогул, партызанскі рух насельніцтвам Беларусі падтрымліваўся. Інакш бы ён не набыў такі размах.

— І таму немцы адразу адчулі ўсю небяспеку партызанскай барацьбы. Хоць напачатку партызанскія атрады перажывалі свае далёка не лепшыя часы.

У першы перыяд не было ніякага кантролю, партызанскі рух насіў даволі стыхійны характар, і гэта, лічу, непазбежна. Але крыху пазней, калі былі створаны падпольныя партыйныя органы, калі партызанамі пачалі кіраваць з цэнтра, стаў патроху наводзіцца парадак. Пачалі дзейнічаць партызанскія суды, ваенныя трыбуналы, якія каралі за марадзёрства, іншыя правіннасці супраць насельніцтва. Хаця і ў гэтым адбываліся тыя хібы, што раз'ядалі савецкае прамадства пры Сталіне. Так і ў партызанскіх атрадах нярэдка панавалі дух усеагульнай падазронасці, татальнай сочкі аднаго за адным, ствараліся асобы аддзельны. Здаралася, што амаль ці не разнарадкі на выкрытых шпіёнаў спускаліся з цэнтра. І «ворага» адразу ж знаходзілі. Усякае было.

Немцы практычна адразу пачалі жорсткую барацьбу з партызанамі. Яны, напрыклад, практыкавалі адказнасць мірных жыхароў за партызанскія акцыі. Скажам, замацоўвалі за нейкай вёскай кавалак чыгункі. І калі там адбывалася дыверсія, расстрэльвалі заложнікаў з гэтай вёскі. Або знішчаліся ў партызанскіх зонах цэлыя вёскі разам з жыхарамі. Гэта лёс і

Хатыні, і Дальвы, і соцень іншых беларускіх паселішчаў.

Як жа ставіліся самі немцы да такіх акцый? Есць дакументы, што неадназначна. Напрыклад, Кубэ быў не згодны з такімі метадамі: ваеннае ведамства — вермахт і ведамства Гімлера—СС мелі розныя падыходы. Эсэсаўцы далучалі да карных акцый у Беларусі і частці РОА (Расійскай вызваленчай арміі генерала Уласава), паліцэйскія батальёны ўкраінскія, латышскія, літоўскія...

Калі гаворыць пра гітлераўскую тактыку барацьбы з партызанамі, то яна на працягу доўгіх год акупацыі значна відавмянялася.

Напачатку ўсё будавалася на фактары застрашэння сілай, запалохвання, масавага знішчэння ўсіх, хто меў хоць якое дачыненне да партызан. Потым сталі практыкаваць глабальныя контраперцыі супраць партызанскіх зон. Далучаліся да гэтага войскі СС, вермахта, паліцэйскія фарміраванні. Такім чынам «прачосваліся» вялікія тэрыторыі, на якіх вынішчалася літаральна ўсё.

Але і тут асаблівага поспеху не было, і пры гэтым акупанты неслі вялікія страты ў жывой сіле.

Тады надыйшоў новы этап, на якім меркавалася змагачць з партызанамі сіламі мясцовых жыхароў. Пачалі ствараць самаахову, узбройвалі вяскоўцаў, прымянялі сілы здрадніцкіх фарміраванняў, пра якія я ўжо прыгадаваў.

Акрамя таго, немцы пайшлі па шляху стварэння так званых «ілкжпартызанскіх» атрадаў, г. зн. пераапрапаналі сваіх людзей, якія потым рабавалі, забівалі сялян, палілі вёскі.

Недзе ў 1944-м зноў сталі распрацоўвацца вялікамасштабныя акцыі супраць партызан з далучэннем вялікіх ваенных фарміраванняў, паліцыі. Трэба адзначыць, што тады фашысты дабіваліся значных поспехаў.

І цяжка сказаць, які лёс быў прыгатаваны многім партызанскім фарміраванням, калі б фронт затрымаўся хаця б да восені. Бо існуюць нават навуковыя тэорыі наконт таго, як уціхаміраваць тэрыторыі: колькі салдат павінна прыпадаць на кожны кіламетр, якую сістэму гарнізонаў разгарнуць, іх узаемазвязь і г. д. Усе мы разумеем: лёс гітлераўскага нашэсця ўжо быў прадвызначаны. Але жыццё беларускіх партызан яны маглі б за доволі кароткі час загубіць вельмі многа.

— Аляксей Міхайлавіч, тэма Вялікай Айчыннай сапраўды невычэрпная: столькі падзей, столькі лёсаў умяшчае яе гісторыя. Час ідзе, а ўсё новыя і новыя старонкі адкрываюцца перад намі. Мабыць, далёка не ўсё сказалі і гісторыкі. Будзем удзячныя, калі вы і вашы калегі падрыхтуеце некалькі цікавых артыкулаў для «Голасу Радзімы», бо Вялікая Айчынная па-ранейшаму хвалюе не толькі нас тут, на Беларусі, але і нашых замежных землякоў.

— У сваю чаргу я хачу звярнуцца да замежных суайчыннікаў з просьбай. Вядома, што за гады вайны за мяжой аказалася 370 тысяч жыхароў Беларусі. Многія з іх так і засталіся жыць на чужыне. Мы лічым важным для нашай гісторыі сабраць успаміны гэтых людзей. Таму звяртаемся да ўсіх, каго ваеннае ліхалецце параскідала па свеце, прыслаць свае успаміны на адрас: БССР, 220072, г. Мінск, вуліца Ф. Скарыны, 1. Інстытут гісторыі АН БССР.

— Шчыра дзякуем вам за гутарку.

Інтэрв'ю ўзяла Галіна УЛІЦЕНАК.

Заканчэнне.
Пачатак у № 18.

Первую группу, которая отправилась в туристическую поездку на Родину, «Русский голос» организовал более тридцати лет назад. С тех пор в Советском Союзе побывали тысячи наших соотечественников из Соединенных Штатов Америки. Как всегда, в составе этих групп были в основном белорусы, русские, украинцы.

Когда туристы приезжают в Советский Союз, они прежде всего хотят посетить наши города-герои, для них они что-то вроде святыни. Ниже речь пойдет об одной из групп, состоявшей почти целиком из американцев белорусского происхождения, которую мне

людей на земле. Половину надо уничтожить».

Присутствующие англичане, да и мы гневно обрушились на этих парней. Кто вложил в их головы это безумие?

На Пискаревском мемориальном кладбище есть два павильона, в которых собраны фотографии девяносто блокадных дней. Они о том, как все это было. Становится жутко и холодно, когда видишь эти фотодокументы. Мои спутники вспомнили американский музей, в котором собраны образцы атомного оружия...

Каждому из них хотелось поделиться воспоминаниями о пережитом. Вот и Павел Кор-

зей и просто безвестных героев, которые, рискуя жизнью, в преддверии войны спешили предупредить о надвигающейся смертельной опасности: Германия начнет необъявленную войну с Советским Союзом. Одним из тех, кто передал советским пограничникам эту страшную весть, был молодой крестьянин из деревни Старый Бубель, расположенной на территории Польши. Небольшая деревенька эта, что в сорока километрах от Бреста, по ту сторону Буга, была оккупирована гитлеровцами. Сельчане видели, как стягивали они войска в прилегающие к советской границе леса, колонны

друзей. Ее читали, перечитывали, передавали друг другу. А потом решили написать коллективное письмо Павлу Дудко — благодарность за мужество, за подвиг, за преданность Отчеству. 26 ноября 1964 года «Русский голос» опубликовал это письмо:

«Дорогой Павел Калистратович! Мы прочитали статью советского писателя Сергея Мартьянова «Первые залпы», в которой было рассказано о вашем подвиге. События, описанные в ней, происходили около нашего родного Бреста, у второй пограничной заставы. Только через двадцать два года удалось советскому писателю, в прошлом офицеру-пограничнику, автору нескольких книг о границе, установить личность «человека с того берега Буга». Им оказались Вы, двоюродный брат Александра Ивановича Смолея.

Те первые залпы войны пробудили Великую Русь! От холодных вод Белого моря до знойных песков Туркестана, от дремучей сибирской тайги до широких степей Украины, раздольных полей и лесов Белоруссии — встал народ на защиту родного Отечества. Повсюду пылали города и деревни, дрожала земля! В те страшные дни потрясающей войны встала Русь, встал двухсотмиллионный советский народ-великан. И не отдал Родину! Враг захлебнулся своею собственной кровью...

Мы, Ваши соотечественники на далекой чужбине, низко склоняем головы перед советскими героями, отстоявшими Родину. Мы чтим память тех, кто погиб в смертельных схватках с врагом. Мы гордимся и Вашим героизмом!

Да здравствует мир во всем мире! Долой всякое зло войны!

...Братья встретились в Ленинграде. Говорили обо всем на свете, о жизни, прожитой трудно, но праведно. Старший, Павел Дудко, вспомнил Старый Бубель, своих сельчан, в 1939-м ждавших Красную Армию. Но деревенька та осталась по другую сторону советской границы. Вспомнил, как изба его тихими деревенскими вечерами превращалась в избу-читальню, где были «левые» газеты, книги Шолохова и Островского, листовки, доставляемые друзьями. Деревня ждала новостей из СССР и очень верила, что и в тот глухой, забытый, казалось бы, всеми уголок придет желанное освобождение.

А дальше?.. Дальше была война.

Немало полезного и разумного совершил на своем веку и младший брат, Александр Смолей. В лихие военные годы он был одним из тех, кто создавал Комитет помощи Родине, активно сотрудничал в «Русском голосе». А в последние годы жизни был одним из руководителей редакции, входил в состав комитета «Русского голоса».

Та ленинградская встреча стала последней для братьев...

Галина ЕВДОКИМОВА.

ГРАНДИОЗНЫЙ ПРОЕКТ

В феврале этого года в Москве подписан протокол о намерениях создать совместное предприятие между Министерством путей сообщения СССР и американской компанией «Берлингтон нортерн инк», специализирующейся на перевозках зерна из США в СССР. Ее эксперты, побывавшие в минувшей осени на Байкало-Амурской магистрали, сделали вывод о возможности совместной эксплуатации БАМа для перевозок зерна. До сих пор оно доставляется в атлантические порты США и оттуда морем — в западные порты нашей страны.

Все советские балтийские и черноморские порты перегружены, суда с зерном вынуждены подчас простаивать в ожидании выгрузки (в качестве резервных пришлось в свое время использовать даже финские порты Балтики). Замысел американской транспортной фирмы заключается в том, чтобы переправлять зерно из тихоокеанских портов США к берегам СССР и далее по БАМу, тем более что магистраль работает сейчас с малой интенсивностью из-за задержки освоения прилегающих к ней районов.

Разумеется, для реализации такого проекта нужно будет реконструировать советские дальневосточные порты, внедрить на наших железных дорогах современные технологии перевозки зерна, дооснастить БАМ новейшей техникой. После этого можно было бы использовать эту железнодорожную магистраль и для транзитных перевозок грузов через СССР на Ближний Восток и в Восточную Европу. Не исключается и участие американцев в разработке лесных угодий и добыче полезных ископаемых в регионе магистрали.

Как видим, проект грандиозный. Но на пути его осуществления могут встретиться не менее грандиозные трудности. Вспомним хотя бы ставший хроническим за последние годы и особенно месяцы простой грузовых вагонов на наших железных дорогах. Не застрянут ли вагоны с зерном, прошедшие по БАМу, на других магистралях страны?

Ответы на многие из этих вопросов, в том числе и на главный — какова финансовая сторона «проекта века», — советская и американская стороны намерены дать уже в начале лета.

Рудольф МАРТЫНОВ.

ЛИСТАЯ ПОДШИВКИ «РУССКОГО ГОЛОСА»

У БЛОКАДНОГО КОСТРА

довелось сопровождать.

Пять дней гости провели в Минске, посетили Хатынь, Курган Славы, музеи, театры. Несколько человек навестили родных в Бресте и близ него. Каждый человек многогральной белорусской земли, памятники и обелиски, которых здесь не счесть, снова напомнили им о минувшей войне. Переполненные впечатлениями от увиденного и вновь пережитого туристы приехали в Ленинград.

Над городом революционеры хмурое небо. Неистовый ветер рвет не успевшие пожелтеть листья с деревьев. Проливной дождь. Мы идем по Пискаревскому кладбищу, где покоятся более полумиллиона ленинградцев.

Монумент Матери-Родины. У подножия его гора цветов. А люди все несут и несут новые. Вот к монументу медленно движется процессия в несколько сот человек. Возлагают венок из живых цветов...

Молчание прерывает Вера Осбек:

— В каком бы советском городе ни находились, люди, узнав, что мы из Америки, обращаются к нам с одним и тем же вопросом: «Неужели вы верите в советскую военную угрозу»? — Мы слышали это на улицах, в театрах, в музеях — повсюду. Такие вопросы нам задавали москвичи, минчане и вот теперь — многострадальные ленинградцы, пережившие 900 блокадных дней. Мы убеждены: в СССР никто о войне не думает. Война для советского человека — вечно кровотокающая рана. Десятилетия минули со дня Победы над фашизмом, но люди никогда не забудут, как досталась им эта Победа.

В Минске, в гостинице «Юбилейная», где мы жили, в холле разгорелась дискуссия: нужна ли человечеству война? Двое молодых австралийцев заявили: «Нужна: слишком много

жик разговорился после долгого молчания.

Предки его — белорусы. Жили неподалеку от поселка Мир на Гродненщине. Он же родился в США. Но в Мире у него большая родня.

— В Мире, — говорит Павел Коржик, — я провел самые светлые дни моей жизни — начиная с 1973 года, я приезжал к родным, живущим там, семь раз.

Гости покидают Пискаревское кладбище. По-прежнему льет дождь. Каждый из них думает о своем. Теперь мы знаем о чем. Вспоминаются строки Ольги Берггольц:

...И каждый, посетивший этот прах, смелее станет, чище и добрее, и, может, снова душу мир согреет у нашего блокадного костра.

В конференц-зале Ленинградского музея этнографии за «круглым столом» собрались туристы из многих европейских стран и группа американцев белорусского происхождения. Речь шла о мирном сотрудничестве государств и, конечно же, об обстановке на планете. Александр Иванович Смолей призвал собравшихся активно включиться в движение сторонников мира и рассказать в странах, куда вернутся через несколько дней туристы, правду о Советском Союзе.

Александр Смолей родился на Брестчине. Его биография во многом схожа с биографиями сотен других его сограждан, которых, как и его, горькая нужда заставила отправиться на чужбину. Обосновался в Нью-Йорке. Активно работал в русско-американском прогрессивном движении и не изменил ему до конца дней своих.

В городе на Неве гости из Соединенных Штатов Америки познакомились с двоюродным братом А. Смолея, Павлом Калистратовичем Дудко, человеком «с того берега Буга».

...Их было несколько — профессиональных разведчиков, наших зарубежных дру-

танков и бронемашин запрудили все окрест. У самой границы ночью фашисты скосили незрелую рожь и за скирдами поставили орудия. Было ясно: вот-вот грянет бой. Потом и точную дату узнали.

Тихим летним вечером, за 30—35 часов до начала войны, с польского берега переплыл Буг человек и передал советским пограничникам: «22 июня в 4 часа утра Германия начнет войну против СССР. Будьте готовы!» Это был Павел Дудко. Сообщение его немедленно передали командованию. И когда гитлеровцы ровно в назначенное время открыли ураганный огонь и начали форсировать Буг, их встретили готовые к бою пограничники второй заставы, которой командовал лейтенант Василий Горбунов. Сотни фашистов нашли в водах Буга и на первых метрах белорусской земли свои могилы.

После войны Павел Дудко переехал поближе к родственникам, в поселок Ульяновка под Ленинградом. И мало кто знал тогда, что советский писатель Сергей Мартьянов, работавший над книгой «Первые залпы», кропотливо занимается поиском героев, принявших на себя первый удар гитлеровцев.

Шли уже шестидесятые годы, когда С. Мартьянов рассказал в газетах «Вечерний Ленинград», «Сельская жизнь» и «Казахстанская правда» о подвиге Павла Дудко и пограничниках второй белорусской заставы. 2 июля 1964 года «Русский голос» перепечатал одну из статей Сергея Мартьянова. И удивительная история, связанная с именем Павла Дудко, получила не менее удивительное продолжение... в Соединенных Штатах Америки.

...Судьба раскидала братьев — Александра Смолея и Павла Дудко по белу свету. Они толком ничего и не знали друг о друге. И вдруг эта публикация в газете. Она взбудоражила не только Александра Смолея, но и его нью-йоркских

Гостеприимно встретил Минск студентов факультета планирования промышленности Ноттингемского университета. Их принимали сверстники из Белорусского института народного хозяйства. Они познакомили английских студентов из города-побратима с достопримечательностями Минска, организовали посещение школ, театров, спортивных сооружений, промышленных предприятий. Побывали англичане и в белорусских семьях.

НА СНИМКАХ: прогулка по проспекту Машерова в Минске; во время посещения мемориального комплекса «Хатынь».

Фото Ю. ПАВЛОВА.

Details of P. Masherov's Death

First Secretary of the Byelorussian CP Central Committee, Alternate Politburo Member Pyotr Masherov died in 1980 in a road accident. This is virtually all we know about the event. All the rest is rumour and conjecture. His strained relations with Brezhnev and genuine prestige in Byelorussia gave grounds for hypotheses of sabotage or assassination.

Is there a mystery behind the Byelorussian leader's death? Could rumours be due to lack of information? MN correspondent Nataliya GEVORKYAN talks about the road accident at km 659 on the Moscow-Brest motorway with Vladimir KALINICHENKO, Senior Investigator of major cases under the USSR Procurator-General, who handled the case.

On the evening of October 4, 1980, Deputy Procurator-General Victor Naidyonov suddenly rang up the investigation section, asked who was still there, and told me to come to his office. Obviously agitated, he said: "Several hours earlier Masherov died in a road accident in Byelorussia. A lorry ran into his limousine—that is all I know from initial reports. The lorry driver is alive in hospital. Go there and report daily on the progress of the investigation."

The officials of the Byelorussian Procurator's Office, militia, KGB, and relevant experts had come to the Byelorussian Procurator's Office in Minsk. The bodies of Masherov, his driver, and bodyguard were in the morgue. We began by examining them. The victims sustained terrible injuries. One immediately noticed that the driver was an elderly and sickly man. We were told he had been Masherov's driver for years and begged to be allowed to drive him even after retirement age.

The scene of the accident was depressing, too. We saw a heap of scrap metal that was the remains of the non-armoured Chaika limousine. The damaged and burned lorry GAZ-53B (license plate 02-01 MMB) was some distance away. Examination of the limousine revealed nothing interesting except a pair of spectacles on the driver's seat.

In the afternoon of October 4, 1980, Masherov had left Minsk on business. He did not like travelling in state, so contrary to the tradition at the time, his limousine was escorted by just two militia Volga cars. The one in front had neither distinctive colouring nor a flash beacon on top. The distance between the Volga and Masherov's Chaika was between 60 and 70 m, the three cars moving at 100 kph down the centre line. At 3:05 p. m. the front car climbed a hill, its yellow lights flashing, and descended into a valley. It was seconds before the accident.

New traffic rules introduced on July 1, 1980, had not yet been mastered by all drivers. Under the new rules, upon sighting an official vehicle, on-coming vehicles were to "stop by the curb or at the side of the road". Violations of the rule were subject to severe punishment.

The lorry driver, Nikolai Pustovit, father of three young children, a driver at the Zhodino Farming Research Institute, was on a routine cross-country run along the motorway. For some time he had been following the heavy MAZ-503 truck (license 89-19 MND) 50 to 70 m ahead. Taraikovich, the driver of the truck who worked at Service Centre No 4 in Minsk, was the first to spot the official motorcade. Following the rules, he pulled over to the roadside and shifted into low gear to brake. His truck slowed quickly.

Said Nikolai Pustovit during the first interrogation: "The road I was travelling on the day of the accident was well known to me... Driving conditions were good and I felt no tension. When I raised my eyes from the

dashboard I suddenly saw the back of the heavy truck in front. My impression was that it came to a sudden standstill in front of me... I swerved sharply to the left. I remember the moment of collision... as a terrible crash, and flames."

Pustovit said his attention had strayed from the road for a moment when he looked at the dashboard readings. I cannot exclude the possibility of a momentary black-out due to monotonous driving, which may have occurred just before the truck ahead braked.

The Volga at the front of the motorcade was the first to see his lorry veer towards the centre line from behind the MAZ truck. The driver's reaction was instantaneous and absolutely correct under the circumstances: he sped up and forged ahead. The Chaika driver, whose specs we found in the limousine, tried to do the same, as was evident from the short braking track which broke off about 100 m before the crash. Then came a terrible head-on collision at full speed, and an explosion. Turning sharply left, Pustovit was thrown out the right-hand door to the ground. His clothes were ablaze and he survived only because passers-by came to his rescue. All the passengers in the Chaika limousine died instantly. The second Volga car miraculously braked a few metres short of the heavy MAZ.

From the written report of forensic motor experts to the USSR Ministry of Justice:

"Had the driver of the GAZ-53B lorry taken appropriate measures to brake his vehicle, he could have prevented the road accident. Given the circumstances, it was technically impossible for the driver of the Chaika limousine to prevent the collision with the lorry by braking."

"The driver of the Volga and the officer in charge of the motorcade were unable, within the framework of Traffic Rules and special instructions, to prevent the GAZ-52B lorry from veering into the on-coming traffic lane."

On October 7, 1980, Byelorussia paid its last respects to Pyotr Masherov, the general favourite. Tens of thousands queued to march past his coffin. Even more people flanked the road to the cemetery, despite pouring rain. They did not conceal their grief.

The CPSU Central Committee sent its Secretary, M. Zimyanin, to attend the funeral of the Alternate Politburo Member. Brezhnev sent a wreath. Incidentally, a short time later, when Kunayev was celebrating another anniversary in Kazakhstan, Brezhnev and several other Politburo members chose to come in person.

The investigation of Masherov's death was conducted and completed by Vladimir Ignatovich, at that time an Investigator of major cases under Byelorussia's Procurator-General, now a USSR people's deputy and Member of the USSR Supreme Soviet. Nikolai Pustovit was sentenced to 15 years in jail.

PEACE ON EARTH

The Summer Courses of the Slavic Studies in Prague gather admirers of the Czech language from all the continents (incidentally there are several courses like that in Czechoslovakia). It is amusing to watch Japanese, French, Vietnamese, Egyptian, Latvian and American students trying to find common language during the classes at the Carlowo University... Byelorussians come to study in Czechoslovakia almost annually too...

Once during one of our "outings" (excursions) Guna Linkevicha from Riga introduced me to her neighbour—the American professor and poet Dagmar Wolcott. They chatted merrily in English and I forced myself to say something in Czech. I found out that Dagmar Wolcott came from Ohio (this state,

Cleveland in particular, harbours the Byelorussian society called "Polatsk"). She teaches English Literature in the Columbus City University. Her father came from Moravia (from the Brno region) and during the Summer Courses she undertook to study the Czech language seriously.

That spring Dagmar and her students visited the U.S.S.R. (Tbilisi, Moscow and Leningrad). In her letters from the United States she tells me that she is studying the works by Pushkin and quotes lines from Yevtushenko's and Voznesensky's poems. Dagmar knows much about Byelorussia. She considers Kupala, Kolas, Melezh and Tank the most renowned Byelorussian writers. Her favourite poem by Maxim Tank, for example, is his

"Sun Clock". She wonders: "Is it true that Chagal comes from a Byelorussian town? He is my favourite painter."

Dagmar Wolcott translated some of my verses into English (her University colleague did the word-for-word translations). Whereas I endeavoured to translate her poem "Four Czech Brothers" dedicated to her father. Incidentally this poem was awarded a literary prize in Ohio.

A number of Dagmar Wolcott's letters from the far-away Columbus bear a sticker which displays a motto "Peace on Earth" under the U.S. and the U.S.S.R. flags. Peace on Earth—those are the words that inspire you for life and work.

Sjarhei PANIZNIK

Dagmar T. WOLCOTT

(to my father)

We travel to Czechoslovakia,
long-awaited journey to
homeland you love—

My heritage, your childhood images,
thirty years late.

You bring me back to my aunt's tears,
to red-roofed villages cozy in hills,
to a singing people full of stories
of princesses who founded cities,
roaming as godmother ghosts in
castles and forts.

You bring me back to mosaic wooden cottages,
tall linden tress, fat plums, blackberries,
to warm soups, hard breads, mineral spring
waters

where kings knealt down:
to proud medieval villages charmed by
swans.

You bring me back to white statues, cool
fountains,
to barley fields guarded by Cross stations,
to chickens, geese-wandering free
to cobblestone paths, polka bands, sidewalk
cafes,

wildflowers bursting near the gate.
Dream images, I drink them in,
deep forests, silent pools,
Cathedrals sheltering King Charles' crown
jewels.

How could you leave, break all ties,
the home where your heart lies?
One Sunday evening, an elder cousin
walks me briskly high above town,
points out the tombs, narrow graves,
whipped candlelight by the names—
four dead brothers (and many others)
gunned down in Nazi terror.

Four Czech brothers (Třeš's best)
gruesome answer—
why you left.

Sjarhei PANIZNIK

ABOVE OUR NATIVE FIELDS

We speak of that which will be,
the coming beauty of our age.
And of this clarion call,
this blow, this punch-in-the-ribs:
"Awaken and be born, o Man!
Be not a muscle-bound poseur,
puffed-up, larger than life;
Be your real self,
and take your post as creator.
Come forth, renewed, in these times,
these days of revolution,
the joyous power which gives
Truth to all men."
Though our homes have been mindlessly
flattened,

we go forth to rebuild;
History again implores us
to seize the glory of our time.
Are we really so worn, our
souls so discordant?
Begone to the ogres of the wasted years,
out, out, out!

Their ruinous boasts
and their sham works
have spread to all factories, all clubs.
"Awaken and be born, o Man!
But not from clay, nor from beyond
the curtain of post-nuclear smog."
There is no human doctrine
that allows Peace to prevail!
Turn back to your brave dreams
of eternal sovereignty.
Never relinquish that
which you gained by your sweat
To turn away from our ancestors,
from their language and land
which was theirs alone—it tears the throat.
Did we forsake them?
Is this the time to drive our leaders,

They of uncalloused hands, from the helm?
Freedom for the servants of our land!
Death to the lackeys!
The beat of twenty million feet
grows louder.
Devoted to Soviet rule
and work and order.
The songs no more frighten us
than the forests are crushed by earth
nor disturbed by stones,
And crystalline beams will appear
over our native fields.

THE DAWN OF BIRTH

The clock, like a mischievous kitten,
bat-bat-bats away the seconds of the evening...
How can one eat at a bleak table
where silence is incurable?
And thus, I am tearing through the streets:
March is under a swollen, drippy
hood, a hood of puffy brown...
The forest rears a monument.
One senses Spring's pronouncement:
"In life
Always expect disasters.
Spring demands service
in return for her grass and
for her new year."
I am returning to my city home now.
The tiny rootlets are undamaged.
The clock, like a faithful kitten,
bat-bat-bats the seconds of the evening.
Once again Dawn parades before me,
the alarm purrs:
"Time to r-r-roll out for work!"
And I dissolve in an earthly,
fulfilled feeling of the present.

(dedicated to Danchyk)

The mothers draw slowly near:
The ragged fissures narrow.
We are native-blood.
We are family.
And the songs soar above the endless barriers
and soften their deadly
chatter

changing the opposition of the sensors.
There was an emblem on freedom,
They say that this emblem
is the melodies of Andrusishyn—
of Danchyk.

The sound of his voice is in the heather
and in the sap of the rowan-tree.
From New York to Minsk
This small colossus grows
to the beat of
Intercontinental
applause.

Native songs preserve the Earth.
Fissures rent in the planet slowly close.
One even showed up
by my mustache.

There will be
ne boredom
from the songs.
America did not turn as gray,
as is the lot of a widowed
domestic...

— My Belorussian! —
singeth the singer,
accompanied by Bagdanovich-ish
rumblings.

Thy Belorussian...
He passionately loves that
source of impractical
legacy.
And the singers keep the mother-songs
alive.

They love her nightingales, her larks
May she never vanish from the Earth!

TRANSLATED
BY D. WOLCOTT

Editor of the English Page
A. KUDLACH

НАЛЕЖАЦЬ НАШАЙ ГІСТОРЫІ

СПАДЗЕЮЧЫСЯ НА СВАЕ СІЛЫ

Споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння вядомага беларускага вучонага, арганізатара навукі і грамадскага дзеяча, пісьменніка Івана Пятровіча (літаратурны псеўданім Янка Нёманскі).

І. Пятровіч нарадзіўся 12 красавіка 1890 года ў вёсцы Шчорсы Навагрудскага павета Мінскай губерні ў беднай сялянскай сям'і. Маці яго памерла, калі ён быў яшчэ дзіцем. Нягледзячы на нястачы і цяжкую сялянскую працу, юнак прагна цягнуўся да ведаў. Пасля пачатковай школы вучыўся ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі, якую скончыў у 1909 годзе, не атрымоўваючы амаль ніякай матэрыяльнай дапамогі ад бацькі. На працягу наступных 5 гадоў малады вясковы настаўнік настойліва папаўняў свае веды, займаючыся самаадукацыяй, а затым, паспяхова вытрымаўшы іспыты, быў прыняты на аддзяленне ўсходніх моў гісторыка-філалагічнага факультэта Петраградскага ўніверсітэта, што сведчыла пра яго вялікую здольнасць. Знаходжанне ў Петраградзе і вучоба ва ўніверсітэце шмат далі І. Пятровічу ў сэнсе агульнага пашырэння ведаў, выпрацоўкі светапогляду. «Вучыцца было нялёгка, — успамінаў пазней Іван Андрэвіч, — бо трэба было змагацца з жыццём, спадзеючыся толькі на свае сілы — дапамогі чакаць не прыходзілася. Але ўпартасць, узгаданая з дзіцячых гадоў, дапамагла адолець усе прыкрасці жыцця, якія часамі былі нязмерна цяжкімі».

Вучыўся ва ўніверсітэце нядоўга, таму што разгаралася першая сусветная вайна. З другой паловы 1916 года І. Пятровіч быў мабілізаваны ў царскую армію і пасля школы прапаршчыкаў ваяваў на Ржыцкім фронце.

Пасля дэмабілізацыі з арміі І. Пятровіч працаваў у Беларускай нацыянальным камісарыяце спачатку ў Петраградзе, а затым у Маскве. На працягу 1918—1920 гадоў з'яўляўся членам Беларускага вольна-эканамічнага таварыства, створанага ў Петраградзе з мэтай развіцця навукі, культуры і народнай гаспадаркі Беларусі. Членамі гэтага таварыства былі Я. Карскі, А. Сержпутоўскі, А. Шахматаў і іншыя. Разам з Цішкам Гартным ён выдаваў першую савецкую беларускую газету «Дзянніца», дзе друка-

валіся творы Якуба Коласа, Цішкі Гартнага, Алеся Гурло, Максіма Гарэцкага і многіх іншых беларускіх пісьменнікаў, грамадскіх дзеячаў. І. Пятровіч таксама змяшчаў шмат артыкулаў, прасякнутых шчырай зацікаўленасцю лёсам роднай Беларусі. Яго карэспандэнцыі, артыкулы, агляды па розных пытаннях сацыяльна-палітычнага, эканамічнага, нацыянальнага і культурнага жыцця Беларусі вызначаліся глыбінёй і грунтоўнасцю разумення палітычнага моманту. У гэты час некаторыя свае артыкулы ён падпісваў літаратурным псеўданімам — Янка Нёманскі, пад якім здабыў сабе ў 20—30-я гады вялікую вядомасць і папулярнасць.

3 мая 1919 года І. Пятровіч знаходзіцца ў радах Чырвонай Арміі, абараняе заваёвы рэвалюцыі. Ён гераічна змагаўся ў паходах і баях супраць беларуска-беларускага, беларуска-беларускага на Карэльскім, Петраградскім і Польскім франтах у 1919—1922 гадах, удзельнічаў у вызваленні Мінска ад беларускіх легіянераў.

Складаным, поўным напружанай працы быў шлях І. Пятровіча ад простага вясковага хлопца да вядомага грамадскага дзеяча. Для разгортвання дзяржаўнага і культурнага будаўніцтва на Беларусі патрэбны былі людзі, якія б добра ведалі культуру, мову, звычаі народа. Таму ўрад БССР звярнуўся да ўрада РСФСР з просьбай аб вяртанні на Беларусь яе ўраджэнцаў, работнікаў асветы і культуры. Згодна з пастановай СНК РСФСР па гэтым пытанню, прынятаму ў маі 1921 года, І. Пятровіч у 1922 годзе прыязджае на радзіму і накіроўваецца ў планова-эканамічныя органы рэспублікі. Працаваў спачатку намеснікам сакратара Эканамічнага Савета рэспублікі, а затым загадчыкам арганізацыйнага аддзела ЦВК БССР, з чэрвеня 1925 да мая 1934 быў членам прэзідыума і намеснікам старшыні Дзяржплана БССР, з мая 1934 да 1936 — сакратаром Эканамічнага Савета БССР і адначасова намеснікам кіраўніка спраў СНК БССР, з'яўляўся членам ЦВК БССР VIII—XI скліканняў, абіраўся дэлегатам VIII Усебеларускага з'езда Саветаў.

Як чалавек надзвычай шырокіх інтарэсаў і эрудыцыі Іван Андрэвіч усе свае веды і во-

пыт аддае справе будаўніцтва сацыялістычнай гаспадаркі і нацыянальнай культуры. Пасля пераезду ў Мінск у яго завязваюцца моцныя сувязі з арганізаванай у 1922 годзе цэнтральнай навуковай установай рэспублікі — Інстытутам беларускай культуры. Іван Андрэвіч прымае актыўны ўдзел у рабоце Інбелкульту, у 1926 годзе становіцца яго правадзейным членам, працуе разам з вядомымі дзеячамі навукі і культуры Беларусі — мовазнаўцамі П. Бузуком, М. Дурнаво, літаратуразнаўцамі І. Замойным, В. Мачульскім, гісторыкам У. Ігнатоўскім, У. Пічэтам, А. Ясінскім, пісьменнікамі З. Жылуновічам, М. Гарэцкім і іншымі.

І. Пятровіч быў адным з арганізатараў разгортвання шырокай краязнаўчай работы ў рэспубліцы. Так, на I Усебеларускай краязнаўчай з'ездзе (люты 1926 года) ён выступіў з дакладам «Як весці работу па вывучэнню гаспадаркі, дзе акцэнтаваў увагу на вывучэнні прылад і тэхнікі сялянскай гаспадаркі, мясцовых промыслаў і іх арганізацыі».

З 1928 года пачынаецца праца па ўтварэнню нацыянальнай Акадэміі навук на базе Інстытута беларускай культуры. Іван Пятровіч стаў найбольш актыўным удзельнікам рэарганізацыі гэтай навуковай установы. Паводле рашэння ўрада БССР ад 26 снежня 1928 года, была заснавана Беларуска Акадэмія навук, і разам з трыццаццю іншымі вучонымі і дзеячамі культуры ён абіраецца яе правадзейным членам па эканоміцы.

26 кастрычніка 1929 года на пасяджэнні Акадэмічнага савета Беларускай Акадэміі навук адбыліся дадатковыя выбары складу Прэзідыума акадэміі. Сакратаром быў выбраны акадэмік БАН І. Пятровіч. З сакавіка 1931 года пленум акадэмічнага савета БАН выбраў новы склад Прэзідыума акадэміі, членам якога стаў І. Пятровіч.

Нягледзячы на вялікую загрузанасць у Дзяржплане БССР, абавязкамі акадэміка, грамадскай і пісьменніцкай дзейнасцю, І. Пятровіч адначасова прымае самы непасрэдны ўдзел у навучанні студэнтаў. З 1933 па 1936 год ён працуе ў тым жа аддзеле Беларускай дзяржаўнай інстытуце народнай гаспадаркі.

У гэты час таленавіты беларускі вучоны актыўна выступае ў перыядычным друку з артыкуламі па пытаннях гісторыі, эканомікі, культуры Беларусі.

Навуковая спадчына І. Пятровіча надзвычай багатая. У 20-я гады ім было напісана шмат цікавых і змястоўных навуковых прац, якія б маглі скласці не адзін том і прынесці немалую карысць нашчадкамі. У артыкулах асвятляліся надзвычайныя праблемы таго напружанага і складанага перыяду ў жыцці краіны, якая пераходзіла пасля грамадзянскай вайны да аднаўлення разбуранай гаспадаркі, пабудовы новага ладу, што было такім невядомым, але ўяўлялася светлым і шчаслівым. Ён умеў вылучаць самыя неадкладныя пытанні, прыводзіў пераканаўчыя доказы, рабіў абгрунтаваныя высновы адносна сацыяльнага, культурнага напрамку развіцця рэспублікі. Асабліваю цікавасць выклікаюць працы, прысвечаныя эканамічнаму становішчу Беларусі, развіццю яе гісторыі, культуры. Яны змяшчаліся на старонках часопісаў «Польмя», «Чырвоны шлях», «Народная гаспадарка Беларусі», «Савецкае будаўніцтва». У гэтых шматлікіх артыкулах, публіцыстычных нарысах, навуковых працах акрэсліваюцца важныя для пісьменніка назіранні, думкі, ідэі, якія потым ён выкарыстоўваў у сваіх мастацкіх творах.

Як пісьменнік, Я. Нёманскі стаў вядомы з 1922 года, калі ў часопісе «Польмя» № 1 быў надрукаваны яго першы мастацкі твор — апавяданне «Над Кроманьню». Сярод літаратурнай спадчыны пачэснае месца займае першы зборнік апавяданняў Я. Нёманскага, які выйшаў у 1925 годзе, а ў 1928 годзе ён быў перавыдадзены пад назвай «На зломе». Апавяданні гэтага зборніка ў перакладзе К. Якоўчыка на рускую мову былі надрукаваны ў Ленінградзе ў 1930 годзе пад назвай «На ізломе».

У аглядзе «Наша літаратура за 1925 год» крытык М. Байкоў сцвярджаў, што «Нёманскі ў сэнсе агульнай адукацыі, псіхалагічнага развіцця, жыццёвага дасведчання на цэлую галаву падымаецца над нашымі маладымі пісьменнікамі». У параўнанні з раннімі апавяданнямі пісьменніцкай культуры Нёманскага значна ўзраста, па-

глыбілася яго рэалістычнае майстэрства. Патрэбна адзначыць, што мастацкая спадчына Янкі Нёманскага колькасна больш сціплая, чым навуковая. Ён пісаў свае творы ўрыўкамі, скарыстоўваючы той час, які аставаўся на адпачынак. І, тым не менш, яго ўклад у развіццё Беларускай мастацкай літаратуры таксама значны.

На жаль, творы Янкі Нёманскага ў 30-я гады і пазней ні разу не перавыдаваліся. Толькі ў 1984 годзе, дзякуючы намаганням супрацоўнікаў Інстытута літаратуры АН БССР, у выдавецтва «Мастацкая літаратура» яны ўбачылі свет з вялікай прадмовай кандыдата філалагічных навук Л. Савіка.

Творчая дзейнасць І. Пятровіча не магла разгарнуцца на поўную сілу ва ўмовах беззаконня і самавольства, чынімага ў часы сталінскага рэжыму. У лютым 1936 года ён быў выключаны з радыёў КП(б)Б, вызвалены ад пасады сакратара Эканамічнага Савета і намесніка кіраўніка спраў СНК БССР і выведзены са складу ЦВК БССР, а 27 красавіка 1937 — арыштаваны. Абвінавачвалі І. Пятровіча, як і многіх іншых дзеячаў Беларускай навукі і культуры, за тое, што ён «польскі шпіён», «нацдэм» і, галоўнае, што ў 1918 годзе быў непрацягла час (каля месяца) у партыі левых эсэраў. Як відаць з матэрыялаў, атрыманых з КДБ БССР Камісіяй па творчай спадчыне вучоных Акадэміі навук БССР, якія нявінна пацярпелі ў перыяд сталінскіх рэпрэсій, І. Пятровіч Ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР па артыкулах 63-1, 69, 70, 76 Крымінальнага кодэксу БССР неабгрунтавана прыгавораны да выключальнай меры пакарання. Расстраляны 30 кастрычніка 1937 года ў Мінску.

Рэабілітаваны Іван Пятровіч 16 сакавіка 1957 года з прычыны адсутнасці складу злачынства.

Сцяпан ЯКУШЭВІЧ.

У рамках Тыдня міласэрнасці ў шпіталі для вэтэранаў вайны і працы, што ў Бараўлянах, адбыўся дабрачынны канцэрт. Сюды прыехаў народны вакальны ансамбль вэтэранаў вайны, працы і Савецкай Арміі Рэспубліканскага Палаца культуры вэтэранаў. Пацыенты шпіталю змаглі пачуць любімыя песні ваеннага юнацтва.

НА ЗДЫМКУ: выступае народны вакальны ансамбль вэтэранаў вайны, працы і Савецкай Арміі.

Фота Ю. ПАУЛАВА.

ЗАСЛОНУ АДКРЫВАЕ АЭРАФЛОТ

Адну з важнейшых ролей у новай пастаноўцы тэатра імя Я. Коласа сыграў... атрад грамадзянскай авіяцыі. Ён стаў спонсарам адноўленага спектакля «Несцерка».

Камедыя, напісаная В. Вольскім па-сапраўднаму ў народным духу, з 1941 года з'яўлялася «візітнай карткай» тэатра, ёю адкрываліся сезон за сезонам. Каля 40 гадоў выходзіў на сцэну дасціпны Несцерка — спачатку ў выкананні народнага артыста СССР бліскачага А. Ільіна, потым — яго пераемніка Ф. Шмакава. Але некалькі гадоў назад глядачы пазбавіліся яркага, вясёлага відовішча.

І вось народны артыст СССР Ф. Шмакаў вырашыў аднавіць славетную работу коласаўцаў, аддаўшы галоўныя ролі моладзі. У гэтым тэатру дапамог віцебскі калектыў Аэрафлоту, які ўзяў на сябе значную долю расходаў на афармленне спектакля, у якім удзельнічае амаль уся труп.

ДАВЕДНІК «НАРОДЫ СВЕТУ»

Хто ж такія беларусы? На гэтае пытанне цікаўнаму чытачу адкажа гісторыка-этнаграфічны даведнік «Народы свету», які выйшаў у «Советской энциклопедии». Сур'ёзнае навуковае выданне змяшчае на сваіх старонках звесткі пра рассяленне розных народаў, іх антрапалагічныя характарыстыкі, а таксама найбольш важную інфармацыю пра мову, пісьменнасць, пра рэлігію таго ці іншага народа.

Своеасаблівае энцыклапедыя, якая мае амаль 70 умоўных друкаваных аркушаў, адкажа на пытанні, хто ж такія японцы і кітайцы, французы і эскімосы, дасць найбольш важную інфармацыю пра народы свету.

Артыкул, прысвечаны беларусам, падрыхтаваў В. Вайткевіч. Тут жа пададзены і ўзоры нацыянальнага адзення. Адна з фотаілюстрацый прыцягвае ўвагу чытача да сцэны з народнай драмы «Цар Максімільян». Другая — да народнага тэатра з Гомеля.

У канцы артыкула маецца ёмістая бібліяграфія.

Х З'ЕЗД САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ

Чарговы форум беларускіх літаратараў адбыўся не праз пяць гадоў, як гэта было вызначана папярэднім з'ездам, а на год раней. Прычына такога прыспешвання звязана з многімі праблемамі, у вырашэнні якіх прымаюць самы непасрэдны ўдзел пісьменнікі. На з'ездзе абмяркоўвалася пытанне абнаўлення пісьменніцкага Саюза, адраджэння беларускай мовы і нацыянальнай культуры, выратавання роднай зямлі ад вынікаў чарнобыльскай катастрофы.

Са справядлівым дакладам выступіў першы сакратар праўлення саюза Васіль Зуёнак.

Як і іншыя творчыя саюзы, Саюз літаратараў павінен стаць кансалідуючай асновай у справе адраджэння важных для выжывання і нацыянальнага развіцця народа рэчаў — яго мо-

вы і культуры, сказаў дакладчык. Забыўшыся пра гэту высакародную місію аб'яднання пісьменнікаў, сёй-той пачаў гаварыць пра распад саюза. Але ж надыйшоў час не толькі руйнавання традыцыйна-кансерватыўных стэрэатыпаў, а і асцярогі: не стварыць новых, і хутчэй, не форму трэба мяняць, а сутнасць.

Далей дакладчык гаварыў аб тым, што сёння хто-кольвечы спрабуе паставіць пад сумненне само існаванне беларускай літаратуры. Крыўдна, што гэту «праблему» пачынаюць мусіраваць некаторыя маладыя пісьменнікі. Жыццё народа не перарываецца, новае не вырастае на голым месцы.

Вечная праблема ўзаемаадносін пісьменніка і ўлады стала тэмай выступлення народнага пісьменніка Беларусі Васіля Бы-

кава. На яго думку, галоўнай перашкодай на шляху нацыянальнага адраджэння, свабоднай творчасці застаецца камандна-бюракратычны апарат. У многім ад афіцыйных улад залежыць будучыня беларускай нацыі. Як падкрэсліваў у сваім выступленні старшыня праўлення Таварыства беларускай мовы Ніл Гілевіч, рэспубліцы трэба вярнуць нацыянальнае аблічча, увесць стыль жыцця павінен быць перайначаны з інтэрнацыянальнага на свой, беларускі лад.

Пасля гарачых і бурных дэбатаў з'езд прыняў шэраг рэзалюцый, у якіх выказаны адносіны пісьменніцкай арганізацыі да некаторых надзённых праблем, у тым ліку чарнобыльскай трагедыі, юрыдычнага прызнання нефармальнага рухаў і арганізацый, унесенага на разгляд сесіі Вярхоўнага Савета СССР законапраекта аб падаходным падатку з грамадзян, у прыватнасці з творчых работнікаў, і іншых.

Упершыню за ўсю гісторыю пісьменніцкай арганізацыі прыняты статут Саюза пісьменнікаў Беларусі.

З'езд вырашыў абраць не традыцыйнае праўленне саюза, а раду з 55 чалавек. Для паўсядзённага кіраўніцтва спрамамі прызнана мэтазгодным мець бюро рады, куды ўвойдуць старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі і чатыры яго намеснікі.

НА ЗДЫМКАХ: у час работы Х з'езда беларускіх пісьменнікаў; у кулуарах — Васіль ВІТКА, Янка БРЫЛЬ, Максім ТАНК. Фота У. КРУКА.

НАВУКОВЫЯ СУВЯЗІ

З кожным годам пашыраюцца навуковыя сувязі беларускіх і замежных вучоных. У 1985 годзе было заключана пагадненне аб супрацоўніцтве паміж АН БССР і ПАН на 1986—1996 гады. У гэтай справе ўдзельнічае некалькі інстытутаў, у тым ліку Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. На перыяд 1986—1990 гадоў прадугледжвалася праводзіць сумесныя даследаванні па пяці тэмах. Сёння працягваецца работа па высвятленню розных аспектаў традыцыйна-бытавой культуры, народнай творчасці беларусаў і палякаў. Этнографы, фалькларысты, мастацтвазнаўцы, архітэктары даследуюць беларуска-польскія сувязі ў галіне архітэктуры, выяўленчага мастацтва, тэатра, музыкі за перыяд з XVII па XX стагоддзе. Пры гэтым значнае месца займае аналіз узаемасувязей беларускага і польскага мастацтва на сучасным этапе. Вядзецца выяўленне і вывучэнне дакументаў і матэрыялаў аб помніках куль-

туры беларускага і польскага народаў на тэрыторыі Польшчы і Беларусі. Па праблеме «Міжэтнічныя сувязі беларусаў і палякаў у галіне матэрыяльнай культуры (XVIII—XIX стагоддзі)» на матэрыялах традыцыйнага адзення, жылля, ежы, сельскагаспадарчай тэхнікі, промыслаў і рамёстваў разглядаюцца працэсы міжэтнічнага ўзаемадзеяння суседніх народаў. Даследуецца таксама партызанскі фальклор часоў другой сусветнай вайны. Свой уклад у навуковае супрацоўніцтва абедзвюх краін уносяць вучоныя-антрапологі. Яны пачалі распрацоўку тэмы «Біялагічныя і культурныя перамены насельніцтва на тэрыторыі Польшчы і Беларусі ў працэсе славянскага этнагенеза». Вывучаецца роля міжэтнічнага ўзаемадзеяння ў зменлівасці фізічнага тыпу і генафонду насельніцтва Беларусі і Польшчы.

Згодна з праграмай навуковых даследаванняў вучоныя Беларусі і Польшчы праводзілі выяўленне даку-

ментаў і матэрыялаў у архівах і бібліятэках, музеях Мінска, Варшавы, Кракава, Вроцлава. У апошнія два гады адбыліся сумесныя навукова-тэарэтычныя канферэнцыі, дзе вучоныя абедзвюх краін выступалі з дакладамі, абмяняваліся думкамі, удзельнічалі ў навуковай дыскусіі. Цікава прайшла канферэнцыя «Мастацкая культура Вялікага княства Літоўскага ў эпоху барока», арганізаваная ў пачатку кастрычніка 1989 года Інстытутам мастацтва Польскай акадэміі навук у Варшаве з удзелам вучоных з Мінска, Гродна, Варшавы, Познані, Кракава, Коўна, Вільнюса, Рыгі. Аналагічна ва Вроцлаве адбылася Міжнародная рабочая сесія «Параўнаўчае этнаграфічнае вывучэнне польска-беларускага пагранічча». Плённае супрацоўніцтва вучоных братніх краін будзе працягвацца і ў 1990 годзе.

Ніна БУРАКОЎСКАЯ.

ПОШУК НОВАЙ МУЗЫКІ

ЯНА ПАВІННА БЫЦЬ ЖЫВАЯ

— Галоўнае патрабаванне, якое я прад'яўляю да музыкі: яна павінна быць жывая, — гаворыць кампазітар Генадзь Гладкоў, кіраўнік Лабараторыі трэцяга напрамку пры Саюзе кампазітараў РСФСР. У яе ўвайшлі такія вядомыя музыканты, як Эдуард Арцём'еў, Уладзімір Дашкевіч, Ігар Егікаў, Аляксандр Журбін, аўтары музыкі да многіх спектакляў, твораў для аркестра. Папулярнасць Гладкова пачалася з «Брэменскіх музыкантаў», мультфільма, які больш за дваццаць гадоў выклікае добрую ўсмешку. Сёння ён — аўтар музыкі да трыццаці тэатральных спектакляў і васьмідзесяці фільмаў, аўтар кантат, аркестравых і харавых сюіт, оперы, мюзіклаў і балетаў.

— Што ж такое новая лабараторыя, якая выклікае такую актыўную цікавасць і ў спецыялістаў, і ў аматараў музыкі?

— Інфармацыйны рух музычнай культуры расце, і зусім натуральна, што з'яўляюцца кампазітары, чые музычныя прынцыпы не ўпісваюцца ў пэўную схему. Для эстрады іх музыка занадта сур'эзная, з пазіцыі сімфанічнай яна шакіруе дэмакратызмам, часам прастамоўем і пільнай увагай да фальклору і рок-культуры. І ўзнікае яна як бы на стыку розных патокаў, робячы крокі то ў адзін, то ў другі бок, стараючыся ўвабраць лепшае. Гэта і ёсць трэці напрамак.

— Вас часта называюць «сімфанізаванай эстрадай»...

— А чаму не «эстрадызаваным сімфанізмам»? Я супраць падобных тэрмінаў, яны ўмоўныя. Да чаго імкнецца трэці напрамак? Да максімальнага набліжэння да слухача, пастаяннага кантакту з ім. Пісаць «у стол» для нас цалкам непрымальна, зносіны ж з публікай — жыццёва неабходныя.

Не сакрэт, у нас і ў сур'эзнай, і ў лёгкай музыцы цяпер крызіс. Сімфаністы часцей за ўсё замыкаюцца ў рамках абстрактных канструктыўных пошукаў, іх музыка складаная, у ёй няма жыцця. Такія канцэрты пакадаеш прыгнечаны, з галаўным болем. Не прыносіць радасці і эстрада — гэта балаган, бясконцае капіраванне заходніх штампаў, ад якіх і там ужо адмаўляюцца. Дымы, крык, шум, эпатаж у паводзінах артыстаў. На мой погляд, ад усёй рок-музыкі, што дамінавала апошнія дзесяцігоддзі, застаецца адна эстэтычна паўнацэнная група — «Бітлз». Іх талент, музыка, пэтычныя тэкст і выкананне, само жыццё гэтых людзей бяспрэчныя.

З савецкіх груп сапраўднай з'явай мне ўяўляюцца групы «ДДТ» і «Гукі Му» на чале з Пятром Мамонавым. Ён, праўда, чорны маг, але, безумоўна, таленавіты. У цэлым жа рок-музыка разбэшчаная і амаральная. Нас цікавіць у рок-культуры магутнасць, напор, рытмічная актыўнасць, злучэнне фальклору з поп-мастацтвам.

— Вядома, што адным з вытокаў трэцяга напрамку вы лічыце творчасць Джорджа Гершвіна. Якія кампазітары таксама аказалі на вас уплыў?

— Гершвіна можна назваць класікам трэцяга напрамку. Гэта ён у свой час злучыў кансерваторскія прыёмы, строгаю пабудову і сімфанічны аркестр з джазавымі інтанацыямі і рытмам. Гэта было цудоўна. Гершвін да сёння ахвотна выконваецца, напрыклад, яго «Рапсодыя ў стылі блюз». У сімфанічнай музыцы Равеля і Стравінскага таксама сустрака-

юцца элементы джаза. У Леанарда Бернстайна на класічнай аснове скарыстоўваюцца джазавыя інтанацыі. Наш сучаснік Лойд Уэбер таксама спалучае оперныя формы, класічны мюзікл і новыя тэндэнцыі. Мы вельмі цнім і нашага суайчынніка Георгія Свірыдава. Яго музыка простая і геніяльная. Яшчэ раз паўтараю, што галоўны прынцып музыкі трэцяга напрамку — паўната жыцця і даступнасць, а ў выбары формы і прыёмаў мы цалкам вольныя...

На самай справе, сярод тых, з кім цесна сутыкаюцца ў сваёй творчасці кампазітары трэцяга напрамку, — і барды, і выканаўцы старадаўняй вясковай музыкі, і гарадскога фальклору, і многія іншыя. Разнастайнасць форм уражвае некага, часам і шакіруе. Напрыклад, у сваім «Калымскім рэквіеме» Дашкевіч спалучае традыцыйны рэквіем на лацінскай тэкст з песнямі лагернікаў, з гэтым, па словах Гладкова, «фондам людскога болю». Калож, аддаючы перавагу музыцы эпохі Адраджэння, піша ў гэтай стылістыцы. На адным з канцэртаў спявачка выконвала яго творы, напісаныя на старадаўняй англійскай тэксты, а сам аўтар акампаніраваў ёй на лютні. Літвец Куправічус, аднойчы імправізуючы на канцэрце, прымусіў залу спяваць разам з ім харал. Гэта далёка не адзінаковы прыклады таго, што творчасць «трэціх» імкнецца па меры сваіх магчымасцей пазбегнуць коснасці.

— Аднак новая неардынарная музыка патрабуе і адпаведных выканаўцаў, здольных адекватна выказаць своеасаблівае яе стылістыкі і форм. Як вы рашаеце гэтую праблему?

— Кантакты з сімфанічнымі аркестрамі ў нас толькі намячаюцца. Выключэнне — аркестр кінематаграфіі, мы многа з ім працуем і ў кіно, і ў тэатры, ён дапамог нам правесці ў Маскве адзіны пакуль сімфанічны канцэрт. Я мяркую, гэты спіс будзе расшырацца. Ёсць таксама тэатр трэцяга напрамку пад кіраўніцтвам Алега Кудрашова. Гаворачы аб салістах, не магу не вылучыць Алену Камбураву, з якой мы супрацоўнічаем з самага ўтварэння лабараторыі. Яна, як і многія іншыя выканаўцы, драматычныя акцёр, здольны данесці да слухача глыбіню слова. А яму кампазітары трэцяга напрамку ўдзяляюць першачарговую ўвагу.

Спраўды, кампазітары гэтай школы імкнучыся захавць сур'эзнасць верша, ніколі не прыносяць яго ў ахвяру музыцы. Імі напісаны творы на словы Рэмбо і Сашы Чорнага, Пабла Нэруды і Мэндэльштама, Лоркі і Ахматавай. У іх ёсць ужо свае аўдыторыя, ёсць і паслядоўнікі ў розных гарадах краіны, у прыватнасці ў Ленінградзе.

Наша мэта — быць у пастаянным кантакце са слухачамі. Прайшоўшыя выступленні, напрыклад канцэрты «Сатыра ў музыцы» і сімфанічны, паказалі, што ўзаемаразуменне ўжо ёсць. У лютым планавалі правесці фестываль. Але, на жаль, у нас не складаюцца ўзаемаадносінны з «грамзапісам»... Фірма «Мелодія», пастаўленая ў рамках газетліку, займаецца выключна камерцыйнай музыкай і намі пакуль не зацікавілася, але мы спадзяёмся і на іншыя перспектывы.

Вёў гутарку Ілья КУЗЬМЯНКОЎ. (АПН).

НАТАТКІ БІЁЛАГА

У ПРЫРОДЗЕ — МАЙ

Май—пара сапраўднай вясны, месяц песень, гнёздаў і пышнай зеляніны. Адышоў, нават забыўся час бурлівых ручайкоў, першых падснежнікаў, частых ранішніх замаразкаў. Вясна раскрылася, нарэшце, ва ўсёй сваёй непаўторнай красе, напоўніла ўсё навокал разнастайнасцю фарбаў і гукаў.

І першае яе чараўніцтва—у раскінутых галінах па-веснавому белага сада. Нібыта абліты суцэльным малаком раскошныя кроны плодовых дрэў: груш, сліў, чарэшні. Нібыта нават лёгкая дымка ўзнімаецца ад гэтай пышнай белізы мноства кветачак, што ўтвараюць густую дзіўную мазаіку. А ў глыбіні квітнеючых крон шчабеча шматлікая птушыная драбязя, што зляцелася паласавацца насякомымі. І атрыліваецца, што майскі сад не толькі цвіце, але і спявае, утвараючы нейкую гармонію.

Заканчваецца вяртанне з цёплых краёў пералётных птушак. У ліку апошніх завяршаюць падарожжа шматлікага племені ластаўкі, стрыжы, казадоі. Прыляцелі б яны раней, то і з голаду памерці маглі б: харчуюцца гэтыя птушкі толькі насякомымі, якіх ловаць у няспынных паветраных віражах. А цяпер і ім не бяда! Цэлыя клубы машкары ўюцца ў паветры. Праўда, палююць яны ў розны час, стрыжы—вечарам і на досвітку, ластаўкі—днём і асабліва актыўныя перад дэжджом. А вось казадой—выключна ў змроку, хапаючы насякомых, што «абляпілі» стагак, які ідзе з пашы. Нават назву яму з-за гэтага далі—казадой, нібыта ён на лату выдывае коз, а ён усяго толькі насякомых збірае. Ды чаго толькі не прыдумае чалавек!

У іншых птушак ужо ў поў-

ным разгары будаўніцтва гнёздаў. На пняках, сярод разгалінавання старых дрэў, дразды плятуць круглыя кошкі з сухой травы. Сарока змайстравала сваё гняздо ў самай непрагляднай лясной глушы, замацаваўшы яго за пругкія галінкі каля самага ствала ў вершаліне маладой пышняй елачкі. Ні ўбачыць яго, ні дэбрацца туды за суцэльнай зелянінай галінак проста немагчыма, хаця гняздо масіўнае, нават зверху з «дахам», толькі збоку ёсць выхадная адтуліна. І паводзіць сябе ля гнязда стрымана. Насуперак свайму звычайнаму траскатліваму норава, ля гнязда сарока, наадварот, асцярожная і маўклівая. Сярод тонкіх галінак зараснікаў дзікіх парэчак, але таксама ў самай гущыні, надзеіна ўмацавала сваё маленькае гняздо пеначка. Лясны ж канёк не стаў хітрыць і звіў гняздо на зямлі ў неглыбокай ямцы, пакінутай капытом нейкай жывёліны.

А зязюля і ўвогуле ўласнага гнязда не робіць. Яна таксама прыляцела нядаўна. І цяпер раз-пораз чуюцца ў садах ды па палянах яе нязменнае ку-ку. Знойдзе гняздо невялікай птушачкі—і падкіне туды сваё маленькае яйка. І зноў кукуе сабе бесклапотна. А гаспадыня гнязда маўкліва будзе выседжваць чужое яйка, а потым яшчэ клапатліва карміць падкідыша, які і па памерах бывае большым за яе.

А ў некаторых птушак самкі ўжо даўно сядзяць на яйках, выседжваючы будучае патомства. Гэта гракі, шпакі, жаваранкі. А крумкач і ўвогуле з першай адлігай на гняздо гаспадыню пасадзіў і чкае цяпер прыбаўлення ў сям'ю.

Падростае першы прыплод зайчанят. Пасля нараджэння

маці пакідае малышоў, сытна накарміўшы іх, праўда, цёплым малаком. А малако ў зайчыкі густое, высокакаларыйнае, у некалькі разоў перавышае па пажыўнасці каровіна. Насасецца зайчаня—да трох і больш сутак без ежы можа абыходзіцца. А толькі прагаладаецца—пачынае рабіць кароткія перабегкі—пакідаць след, па якому знаходзяць яго зайчыкі. Корміць зайчанят не абавязкова маці, а любая зайчыха, якая знайшла яго выпадкова. Зноў насасецца зайчаня і зноў дні на тры забяспечаны, а там і сам траўку скубці пачне.

Заканчваецца лінка ў пушных звяроў. У больш лёгкія летнія ўборы апранаюцца ваўверкі, гарнастаі, куніцы. Блукіе начамі ў пошуках жукоў і іх лічынак барсук, выпашушыся за зіму. З'яўляецца патомства ў ваўкоў, лісіц, янотападобных сабак, розных дробных грызуноў.

Лес стаіць у суцэльнай зеляніне, п'яніць водарам маладая клейкая лістота бярозы і таполі, наліліся свежай смалой і пайшлі ў рост іголки елкі і сасны, а знізу—незлічонае багацце разнатраўя, кветак, маладых парасткаў дрэў. Расцвіла чаромха, і знайсці яе лёгка па паху, які ўласцівы толькі ёй.

Ні на мінуту не змаўкаюць галасы птушак. Гэта клапатлівыя самцы забяўляюць такім чынам сваіх сябровак, што сядзяць на гнёздах. Нястомна трашчаць дразды, заліваецца шпак, адрывіста пасвітае івалга. А начамі пачынаюць аднатонна драць горла на лугах слаўныя пешаходы-драчы ды выводзіць непаўторныя трэлі цуд нашага лесу—аліўкавы салавей, па-асобаму дапаўняючы прыгажосць цёплай майскай ночы.

Вячаслаў СТОМА.

АБ'ЯВА

СТВАРАЕЦЦА МУЗЕЙ

У Гомельскім дзяржаўным універсітэце імя Ф. Скарыны ствараецца музей-лабараторыя Скарыны як неад'емная частка навуковых інтарэсаў кафедры беларускай мовы і арганічная патрэбнасць, неабходная не толькі для больш поўнага асэнсавання скарынаўскай літаратурна-пісьмовай спадчыны, але і яе ролі ў развіцці беларускай мовы і культуры ў розныя гістарычныя перыяды. Шматгадовы вопыт вучоных універсітэта ў гэтым кірунку пацвердзіў прадаўжэнне навуковых пошукаў у вывучэнні сусветна вядомай Скарыніны.

У папаўненні і ўзбагачэнні музея-лабараторыі, акрамя савецкіх грамадзян, могуць удзельнічаць нашы суайчыннікі і сябры за мяжой—уносіць па адрасу:

БССР, 220035, г. Мінск,
Знешэканомбанк,
для Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны

добраахвотныя грашовыя сродкі і ўклады ў выглядзе выданняў, на старонках якіх расказваецца пра Скарыну або ўвасабляецца яго партрэтны вобраз, пішацца пра асветніцка-культурную дзейнасць беларускага першадрукара, прадаўжальнікаў яго справы і традыцый сярод народаў розных краін. Усё гэта будзе экспанавацца, вывучацца і захоўвацца ў музей-лабараторыі з указаннем прозвішчаў і адрасоў уладальнікаў, якія акажуць нам сваю дапамогу, і занясеннем іх у наш Даравальны рэестр.

ВАС ШУКАЮЦЬ СВАЯКІ

Шукаюцца **ДУБЯГА** Генадзь Іванавіч і **ДУБЯГА** Віктар Іванавіч, якія нарадзіліся прыблізна ў 1937—1938 гадах у вёсцы Слабада Вілейскага раёна Мінскай вобласці. У пачатку 40-х гадоў яны разам з бацькамі выехалі ў ЗША. Вядома, што жылі ў Нью-Йорку.

Іх шукае цётка, сястра бацькі **ДУБЯГІ** Івана Сцяпанавіча, **БЛІЗНЮК** (Дубяга) Агаф'я Сцяпанавна.

Просьба да ўсіх, каму што-небудзь вядома аб родных Агаф'і Блізнюк, паведаміць у рэдакцыю або на адрас:

БССР, 220123, г. Мінск,
ул. М. Горькага, д. 55, кв. 431.
БЛІЗНЮК Агаф'я Сцяпанавна.

Шукаецца **ХАРАНЕКА** Пётр Паўлавіч, які нарадзіўся ў пачатку 20-х гадоў у вёсцы Кіцін Жлобінскага раёна. Да Вялікай Айчыннай вайны ён вучыўся ў Маскоўскім педінстытуце. У час вайны быў прызваны ў армію, трапіў у палон, знаходзіўся ў канцлагеры, з якога яму ўдалося ўцячы. Далей сляды яго губляюцца.

Яго шукае брат **ХАРАНЕКА** Аркадзь Паўлавіч. Просім усіх, каму што-небудзь вядома пра далейшы лёс названай асобы, пісаць у рэдакцыю або на адрас:

БССР, 226049, г. Гомель, вул. Б. Хмяльніцкага,
д. 118, кв. 85.
ХАРАНЕКУ Аркадзь Паўлавічу.

Шукаюцца **МАЛЯКОВІЧ** Уладзімір Мікалаевіч і **МАЛЯКОВІЧ** Лідзія Мікалаевна, якія нарадзіліся і жывуць у ЗША.

Іх шукае стрыечны брат, **МАРОЗ** Валянцін Купрыянавіч, сын роднага брата іх маці **МАЛЯКОВІЧ** Лізаветы Мікалаевны, якая была родам з г. Капыля.

Просім усіх, хто можа дапамагчы ў іх пошуках, пісаць у рэдакцыю або на адрас:

БССР, 220082, г. Мінск, вул. Прытыцкага, д. 36 кв. 180.
МАРОЗУ Валянціну Купрыянавічу.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Вельмі папулярным відам адпачынку ў моладзі сталі гульні клубаў вясёлых і знаходлівых. Яны часта ператвараюцца ў зааплячочыя спаборніцтвы, своеасаблівыя тэатралізаваныя прадстаўленні, у якіх знаходзяць адлюстраванне ўсе самыя актуальныя праблемы грамадства.

Нядаўна ў Магілёве таксама прайшоў конкурс школьных клубаў вясёлых і знаходлівых. **НА ЗДЫМКУ:** каманда-пераможца сярэдняй школы № 33.

Фота С. ЖАЛУДОВІЧА.

